

ÖĞRETMEN ADAYLARINDA YÜKLEME KARMAŞIKLIĞI DÜZEYİNİN BAZI PSİKOSOSYAL ÖZELLİKLER ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ

Dr. Mustafa Buluş

Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
İZMİR

ÖZET

Bu araştırmada, öğretmen adaylarında yükleme karmaşıklığı düzeyi bazı psikososyal özellikler ve akademik başarı çerçevesinde incelenmiştir. Araştırmaya değişik bölümlerde öğrenim gören 335 (193 kız, 142 erkek) eğitim fakültesi dördüncü sınıf öğrencisi katılmıştır. Veri toplama aracı olarak Kişi Algı Ölçeği kullanılmıştır. Bulgular, yüklem karmaşıklığının akademik başarı ile ilişkisiz; cinsiyet, yakın arkadaş sayısı, algılanan yalnızlık düzeyi, algılanan zeka ve yetenek yeterliliği düzeyi, karar verme stili ve toplumsal yaşama uyum düzeyi ile de ilişkili olduğuna yönelik beklentilerin desteklendiğini göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Yüklem Karmaşıklığı, Sosyal Biliş, Şema, Öğretmen Adayları

ABSTRACT

The purpose of this study was to examine the level of attributional complexity in relation to some psychosocial characteristics and academic achievement in student teachers. A total of 335 fourth grade (193 females, 142 males) students from different departments of the faculty of education participated to the study. Data were collected through Person Perception Questionnaire. The results confirmed the expectations that attributional complexity doesn't correlate with academic achievement but is significantly related to sex, the number of close friends, perceived loneliness level, perceived level of self adequacy in intelligence and aptitude, decision-making style and the level of social adjustment.

Key Words: Attributional Complexity, Social Cognition, Schema, Student Teachers

GİRİŞ

Sosyal davranışın oluşumu sürecinde etkin olan faktörler özellikle sosyal psikoloji alanında, birçok araştırmaya konu olmuştur. Bunlardan bilişsel değişkenlerin rolü, ancak son yıllarda araştırmalara konu olmaya başlamıştır. Bu zorunlu ilgi, klasik yaklaşımların, davranışı, tek boyutlu bakış açılarıyla açıklama çabasında yetersiz kalmasından, ayrıca, bilişsel öğelerin etkisinin artık gözardı edilemeyeceğinin kavranmış olmasından kaynaklanmıştır.

İnsan davranışı ile ilgili en çekici noktalardan biri, sosyal bir duruma veya benzer olaylara değişik insanların, değişik zamanlarda neden farklı tepkilerde bulunduğudır.

Yakın geçmişten bugüne, sosyal biliş ile ilgili yapılan araştırmalar, bu tür farklılıkları yaratan faktörlerin neler olduğuna cevap teşkil edecek önemli bulgular ve açıklamalar sunmaktadır. Benzer araştırmalar, sosyal biliş süreçlerinin bireylerin sağlığını ve sosyal iyiliğini nasıl etkilediği konuları üzerinde de yoğunlaşmıştır. Bu araştırmalara göre, insanlar yaşantılarını bilinçli ve bilinçsiz olarak, daha önce kendilerinde zaten varolan gerçeğe bakış açılarına göre işlemektedirler. Bireylerin bakış açıları sosyal geçmişlerine özgü olduğundan, her birey gerçeği farklı yorumlar ve olaylara farklı şekilde tepkide bulunur. Ayrıca, bireyin olaya tepkisi, hangi bakış açısının olay için bilgi sağlayıcı ve dominant olduğuna bağlı olarak, zaman içinde değişebilir (Rockville, 1996).

Dolayısıyla, davranışın anlaşılması, hangi olay veya olayların davranışın oluşmasında uyaran niteliğinde olduğunu ve bireyin olay durumunu nasıl yorumladığını bilmeyi gerektirir. Buna bağlı olarak, eğer bireyde varolan bir psikolojik rahatsızlık anlaşılacak isteniyorsa, kişinin sadece sosyal çevresi değil ayrıca rahatsızlığı provoke eden ve oluşmasında rol oynayan mental yapılar ve yorumlar da düşünülmelidir.

Ayrıca, "benzer çevresel düzenlemeler içerisindeki bireylerin, benzerliğe rağmen farklı kişilik yapıları ve bunun doğal sonucu olarak farklı davranış eğilimleri oluşturmaları" (Akyıldız, 1996) bilişsel süreçlerin daha iyi anlaşılmasını zorunlu kılmaktadır.

Sosyal biliş insanların sosyal dünya hakkındaki bilgiyi yorumlama, analiz etme, hatırlama ve davranışa yansıtma kullandıkları zihinsel etkinliklerdir. Dolayısıyla, bireyin sosyal bilgiyi ayıklama, alma, depolama ve buna göre yargılarda bulunma yolu sosyal bilişin bir parçasıdır (Baron ve ark., 1989).

Sosyal biliş kuramı tümüyle yükleme sürecinin ürünüdür ve bilişsel psikolojinin sosyal psikoloji alanında bir uygulamasıdır. Sosyal biliş çalışmalarında, insanların sosyal dünya ile ilgili bilgiyi yorumlama, analiz etme, hatırlama, ve kullanma biçimine ilişkin araştırmalara yer verilir (Baron ve ark., 1989).

Bu araştırmalarda kullanılan en temel kavramlardan biri şema kavramıdır. Şema bireyin herhangi bir şey hakkında organize olmuş inançları ve duygularıdır (Baron ve ark., 1989). Milburn (1996, Çev.: A. Dönmez, V. Duyan, 1998) bu kavramı bireylerin siyasal ve sosyal bilgileri örgütlemeye kullandıkları özgül konusal yapılar olarak tanımlamaktadır. Buna göre, bir birey yeni bilgilerle karşılaştığında özgül bilişsel şemalar bunları süzer, seçer, kodlar ve yeni ya da varolan bilişsel yapılar içinde bütünleştirir.

Fletcher ve ark. (1986)'na göre insanlar bilişsel şemaları yönünden bireysel farklılıklar gösterirler. O'na göre bilişsel süreçler ile davranış arasındaki ilişkinin daha iyi anlaşılabilmesi için, bireylerin bilişsel şemalarda gösterdikleri bireysel farklılıklar üzerinde durulmalıdır. Bu farklılıkların doğasına ilişkin veri elde etmenin bir yolu da bilişsel şemaların karmaşıklık (yükleme karmaşıklığı) düzeyine göre incelenmesidir.

Yükleme karmaşıklığı, açıklama gerektiren çevresel bir durum ile karşılaşıldığında bireyin iki veya daha çok sayıda nedensel yargı düşünmesi olarak tanımlanmaktadır (Fletcher, Danilovics, Fernandez, Peterson ve Reeder, 1986; Hawe, 1987; Wimer ve Kelley, 1982; Akt.: G.L. Flett ve ark., 1994). Fletcher ve ark. (1986)'na göre yaşamda karşılaşılan olaylar için bazı insanlar ya bir yüklemde bulunurlar ya da hiç yüklem yapmazlar. Bazıları ise kompleks nedensel şemalar üzerinde durma eğilimindedirler ve gerek kendilerinin gerekse başkalarının yaşadıklarını birçok faktörün sonucu olarak algılamaktadırlar.

Fletcher ve ark. (1986) yüklem karmaşıklığını basit-karmaşık boyutunda işleyen yedi ayrı boyut ile tanımlamışlardır. Bu boyutlar aşağıdaki şekilde sıralanmıştır.

1. İlgi veya Motivasyon Düzeyi
2. Karmaşık Açıklamaları Basit Olanlarına Tercih
3. Açıklamalara İlişkin Bilişüstü Becerilerin Varlığı
4. Davranışın Diğer İnsanlar ile Etkileşiminin Bir Fonksiyonu Olduğunun Farkında Olma
5. Soyut veya Nedensel Olarak Karmaşık İçsel Yüklemeler Çıkarsama Eğilimi
6. Soyut, Hemzaman, Dışsal Nedensel Yüklemeler Çıkarsama Eğilimi
7. Geçmiş Zamanlı Dışsal Nedenler Çıkarsama Eğilimi

Sözü edilen tüm bu boyutlar birbiriyle ilişkilidir. Bu nedenle, herhangi bir yüklem boyutunda karmaşık olan kişinin diğer boyutlarda da karmaşık olması beklenir.

Yapılan araştırmalar incelendiğinde, şema karmaşıklığının birçok kişilik özelliği ve günlük olay ile ilişkili olduğu görülür.

Flett ve ark. (1994) yüklem karmaşıklığının depresyon ve benlik saygısı ile, Fletcher (1983a, 1983b) boşanma ile, Parker (1994) uçlara kayma ve kalıp yargı kullanma eğilimleri ile, Stacks ve Murphy (1993) iletişimde duyarlılık ile, Chen (1996) etkileşimlerde ortamsal etkiler ve konu seçimi ile, Allen ve Mabry (1997) entellektüel beceri ile ilişkisini incelemiştir.

Bilgi işleme sürecinin teknolojik gelişmelerle birlikte hız kazanması, toplumun eğitimden ve dolayısıyla öğretmenlerden olan beklentilerinde önemli değişikliklere neden olmuştur. Dolayısıyla, bilişsel süreçlerin davranış ile ilişkisinin anlaşılabilmesini kolaylaştıran çalışmalara gereksinim vardır. Bu nedenle, öğretmenlik mesleğinden beklenen taleplerin ve başarı için gereksinim duyulan entellektüel becerilerin incelenmesi bir zorunluluk haline gelmiştir.

Öğretmen adaylarının söz konusu bilişsel süreçlerden biri olan şema karmaşıklığı yönünden ne ölçüde farklılaştıkları, bunun ilişkili olduğu psikososyal ve eğitimsel değişkenlerin neler olabileceği ve

eğitimin bu değişkenin şekillenmesinde ne ölçüde etkili olduğunu konu alan çalışmaların önemli yararlar sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu genel çerçevede, bilişsel süreçlerin bireyi, davranışını, daha genel anlamda sosyal dünyayı algılama ve değerlendirme ile yakından ilişkili olduğu gerçeğini yansıtması açısından önemlidir.

Bu araştırmada, öğretmen adaylarında bilişsel şemaların karmaşıklık düzeyi bazı psiko-sosyal özellikler ve akademik başarı çerçevesinde incelenmeye çalışılmıştır.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Araştırma tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Böylece, var olan bir durum betimlenmeye ve buna bağlı olarak değişkenlerin birbiriyle ne düzeyde ilişkili olduğu incelenmektedir.

Evren ve örneklem

Araştırmanın evrenini DEÜ Buca Eğ. Fak. 4. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Elde edilen verilerin genellenmek isteneceği bireyler açısından ise, öğretmen yetiştiren bütün fakültelerdeki öğrenciler evren kapsamında değerlendirilebilir. Örneklem, öğretmen yetiştiren bölümlerin dördüncü sınıflarında bulunan 335 öğrenciden oluşmuştur (Tablo 1).

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Örneklem Grubunun (Öğretmen Adaylarının) Öğrenin Gördükleri Alana Göre Dağılımları

Alan	n	%
Sosyal Bilimler	116	34.6
Fen Bilimleri	94	28.0
Güzel Sanatlar	46	13.8
Yabancı Diller	79	23.6
Toplam	335	100

Veri Toplama Araçları

Araştırmada, öğretmen adaylarının, bilişsel şemalarının karmaşıklık düzeyine ilişkin algıları ölçülüp verilerlendirilmiştir. Buna ek olarak, akademik başarı puanları olarak kabul edilen, ilk yedi döneme ait not ortalamaları, ilgili fakültenin öğrenci işlerinden alınmıştır. Ayrıca kendilerine ait bazı psikososyal özellikler de veri olarak kullanılmıştır. Bu amaçla kullanılan araçlar aşağıda açıklanmıştır.

1- Kişi Algı Ölçeği (KAÖ)

Kişi Algı Ölçeği insanların kendileri ve diğer insanlar hakkındaki farklı düşünme biçimlerini, diğer bir anlatımla, bireylerde yüklem şemalarının karmaşıklık düzeyi açısından görülen bireysel farklılıkları ölçmek amacıyla Fletcher ve ark. (1986) tarafından geliştirilmiştir.

Ölçek 28 maddeden oluşmakta ve bu maddeler bir tek temel faktör ile altı gözükmeyen (gelişmemiş) (latent) faktörde toplanmaktadır. Ölçek, yüklem karmaşıklığının 7 alt boyutuna ilişkin veri sağlayacak şekilde hazırlanmış ve her alt boyut ile ilgili dört madde içermektedir. Bu alt boyutlar ve ilgili maddeler aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır.

1. Motivasyon bileşeni (motivational component): 1,8,15,22.
2. Karmaşık açıklamaları tercih (preference for complex explanations): 2,9,16,23.
3. Üstbilis (metacognition): 3,10,17,24.
4. Davranışın etkileşimlerin bir sonucu oluşu (behavior as a function of interaction): 4,11,18,25.

5. Karmaşık içsel açıklamalar (complex internal explanations): 5,12,19,26.
6. Karmaşık hem (eş) zaman dışsal açıklamalar (complex contemporary external explanations): 6,13,20,27.
7. Zaman boyutunu kullanma (use of temporal dimension): 7,14,21,28.

Maddelere verilen yargısal tepkiler “tamamen katılmıyorum” (-3), “kısmen katılmıyorum” (-2), “az katılmıyorum” (-1), “tarafsızım” (0), “az katılıyorum” (+1), “kısmen katılıyorum” (+2), ve “tamamen katılıyorum” (+3) şeklinde sıralanan Likert tipi 7’li bir derecelemeye göre puanlanmaktadır. Maddelerin 14’ü olumlu (3,4,7,9,10,12,14,15,19,20,21,24,25,27 nolu maddeler) 14’ü ise olumsuz (1,2,5,6,8,11,13,16,17,18,22,23,26,28 nolu maddeler) olarak ifade edilmiştir. Olumlu maddeler -3 +3, olumsuz maddeler +3 -3 yönünde puanlanmaktadır. Böylece ölçeğin toplam puan aralığı -84 ile +84 arasında değişmektedir. Yani ölçekten alınabilecek minimum puan -84, maksimum puan ise +84’tür.

Ölçek için yapılan uyarılama çalışmalarında, dil eşdeğerliğine yönelik yapılan analizde Türkçe ve İngilizce uygulamalar arasındaki ilişki (n = 42) $r = .91$, $p < .001$ olarak, iç tutarlılık güvenilirliği analizlerinde (n = 116) alpha (α) katsayısı .78 olarak, test-tekrar test güvenilirliği ise (n = 53) $r = .96$, $p < .001$ olarak bulunmuştur.

Ölçeğin ayırıcı geçerliği için, uyarılama çalışması Dağ (1991) tarafından yapılan Rotter’in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği (RİDKOÖ) ile ilişkisine bakılmıştır. Yapılan analizlerde (n = 35) KAÖ ile RİDKOÖ arasında, Pearson Korelasyon Katsayısı $r = -.20$, $p > .05$; Kendall Korelasyon Katsayısı $r = -.11$, $p > .05$ ve Spearman Korelasyon Katsayısı $r = -.16$, $p > .05$ düzeyinde ters yönlü anlamsız ilişkiler bulunmuştur. Ölçeğin birleşici geçerliği için ise, uyarılama çalışması Buluş (2000) tarafından yapılan Rasyonel-Yaşantısal Düşünme Stilleri Ölçeği’nin (Epstein ve ark., 1996) bir alt ölçeği olan Biliş Gereksinimi ile ilişkisine bakılmıştır. Pearson Korelasyon Katsayısı yöntemiyle yapılan analizde (n = 52) $r = .57$, $p < .001$ düzeyinde anlamlı ilişki bulunmuştur.

2. Kişisel Bilgi Formu

Katılımcıların psikososyal özelliklerine ilişkin bilgiler araştırmacı tarafından geliştirilen bir “Bilgi Formu” ile toplanmıştır. Bu ankette, öğretmen adaylarının cinsiyeti, bölümü, sosyo-ekonomik düzeyi, yakın arkadaş sayısı, aile ortamını algılama şekli, yaşadığını düşündüğü yalnızlık düzeyi, kendini zeka ve yetenek açısından yeterli bulma düzeyi, kullandığı karar verme stili, problemlerle başa çıkma yeterliliği ve toplumsal yaşama uyum düzeyine ilişkin sorular bulunmaktadır.

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde, incelenen değişkenler ile ilgili olarak toplanan verilerin istatistiksel analizleri ve bu analizler sonucunda elde edilen bulgular açıklanmaya çalışılmıştır.

Yükleme karmaşıklığı ve akademik başarı puanlarına ilişkin vasat değerler Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Öğretmen Adaylarının Yükleme Karmaşıklığı ve Akademik Başarı Düzeyi Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları, Minimum ve Maksimum Değerleri

Değişkenler	n	\bar{x}	ss	Min.	Max.
Yükleme Karmaşıklığı	335	36.9	22.9	-44	80
Akademik Başarı	297	71.8	6.5	51	88

1. Yüklem Karmaşıklığının Akademik Başarı Düzeyi ile İlişkisi

Bunun için önce değişkenler üzerinden bütün grubun aldığı puanlar karşılaştırılmış (r), sonra yüklem karmaşıklığı düzeyi düşük ve yüksek olanların akademik başarı düzeylerinin ilişkileri t testi ile araştırılmıştır.

Ortalama ve standart sapmaları Tablo 2’de verilen yüklem karmaşıklığı ve akademik başarı değişkenlerinin ilişkileri Pearson Korelasyon Katsayısı ile analiz edilmiş ve yüklem karmaşıklığı-

akademik başarı düzeyi arasında $r = -.07$; $p > .05$ düzeyinde önemsiz bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuç, yüklem karmaşıklığı ve akademik başarı düzeyi arasında anlamlı bir ilişki olmadığını göstermektedir.

Yüklem karmaşıklığı düzeyi düşük ve yüksek olanların akademik başarı puanları karşılaştırılmalı olarak incelendiğinde benzer sonuçların söz konusu olduğu görülmektedir. Bu çerçevede elde edilen bulgular Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Yüklem Karmaşıklığı Düzeyi Düşük ve Yüksek Olanların Akademik Başarı Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t Değeri

Yükl.Karm.Düz.	n	\bar{x}	ss	t	Önem Düzeyi
Düşük Yük.Karm.	45	71.8	5.7	.160	.873
Yüksek Yük.Karm.	54	71.6	6.5		Önemsiz

$P > .05$

Tablo 3'teki sonuç, akademik başarı düzeyi ortalamalarının yüklem karmaşıklığı düzeyi düşük ve yüksek olanlarda hemen hemen aynı olduğunu ve ortalamalar arasındaki bu çok düşük farkın (t değerinin) .05 düzeyinde önemli olmadığını göstermektedir.

2. Yüklem Karmaşıklığının Psikososyal Özellikler ile İlişkisi

Yüklem karmaşıklığının cinsiyet ile ilişkisi t testi ile, diğer değişkenlerle ilişkisi ise varyans analizi ile araştırılmıştır. Elde edilen bulgulardan, anlamlı ilişki içerenler aşağıda tablolaştırılarak açıklanmıştır.

Tablo 4. Öğretmen Adaylarında Cinsiyete Göre Yüklem Karmaşıklığı Düzeyinin Ortalaması, Standart Sapması ve t Değeri

Cinsiyet	n	\bar{x}	ss	t Değeri	Önem Düzeyi
Kız	193	39.7	21.9	2.655	.008
Erkek	142	33.0	23.7		Önemli

$P < .01$

Tablo 4 incelendiğinde, kız adayların yüklem karmaşıklığı ortalamasının ($\bar{x} = 39.7$) erkek adayların ortalamasından ($\bar{x} = 33$) daha yüksek olduğu ve ortalamalar arasındaki bu farkın 0.01 düzeyinde önemli olduğu görülmektedir.

Tablo 5. Öğrenim Görülen Alanın Yüklem Karmaşıklığı Düzeyi ile İlişkisine Yönelik Varyans Analizi Sonuçları

Varyans Kaynağı	s.d.	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F Değeri	Önem Düzeyi
Gruplar Arası	3	4205.898	1401.966	2.711	.045
Gruplar İçi	331	171155.415	517.086		Önemli
Toplam	334	175361.313			

$P < .05$

Tablo 5'teki sonuç, gruplar arasındaki ortalama farklarının .05 düzeyinde önemli olduğunu göstermektedir. Buna göre, yüklem karmaşıklığı öğrenim görülen alana göre farklılaşmaktadır.

Bu farkın kaynağını belirlemek amacıyla yapılan Tukey Testi'ne göre, fark yabancı diller ($\bar{x} = 41.6$) ve güzel sanatlar ($\bar{x} = 30.2$) alanlarında öğrenim gören adayların ortalamaları arasındaki ilişkiden kaynaklanmıştır. Bu iki kategori arasındaki ilişkinin önem değeri $p = .035 < .05$ olarak bulunmuştur.

Tablo 6. Yakın Arkadaş Sayısının Yükleme Karmaşıklığı Düzeyi ile İlişisine Yönelik Varyans Analizi Sonuçları

Varyans Kaynağı	s.d.	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F Değeri	Önem Düzeyi
Gruplar Arası	2	2664.044	1332.022	2.564	.049
Gruplar İçi	332	168823.066	519.456		Önemli
Toplam	334	171487.110			

P < .05

Tablo 6'daki sonuç, ortalamalar arasındaki farkların .05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. Buna göre, yakın arkadaş sayısı azaldıkça yükleme karmaşıklığı düzeyi yükselmektedir.

Farkın kaynağı için yapılan Tukey Testi, yakın arkadaş sayısı "1-3" ve "7 ve üstü" olan grupların puan ortalamaları arasındaki farkın yüksek ve ilişkinin önem değerinin ise $p = .045 < .05$ olduğunu göstermiştir.

Tablo 7. Yaşanan Yalnızlık Düzeyinin Yükleme Karmaşıklığı Düzeyi ile İlişisine Yönelik Varyans Analizi Sonuçları

Varyans Kaynağı	s.d.	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F Değeri	Önem Düzeyi
Gruplar Arası	2	4253.756	2126.878	4.127	.017
Gruplar İçi	332	171107.557	515.384		Önemli
Toplam	334	175361.313			

P < .05

Tablo 7'deki sonuç, ortalamalar arasındaki farkların .05 düzeyinde önemli olduğunu göstermektedir. Buna göre, yükleme karmaşıklığı düzeyi, algılanan yalnızlık düzeyine göre değişmekte ve yalnızlık düzeyi yükseldikçe yükleme karmaşıklığı düzeyi de yükselmektedir.

Farkın kaynağı için yapılan Tukey Testi'ne göre, söz konusu fark, düşük ve yüksek düzeyde yalnızlık yaşadığını belirtenlerin ortalamaları (ilişkinin önem değeri $p = .014 < .05$) ile orta ve yüksek düzeyde yalnızlık yaşadığını belirtenlerin ortalamaları (ilişkinin önem değeri $p = .040 < .05$) arasındaki farklardan kaynaklanmıştır.

Tablo 8. Zeka ve Yetenek Derecelerinin Yükleme Karmaşıklığı Düzeyi ile İlişisine Yönelik Varyans Analizi Sonuçları

Varyans Kaynağı	s.d.	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F Değeri	Önem Düzeyi
Gruplar Arası	2	4995.653	2497.826	4.868	.008
Gruplar İçi	332	170365.661	513.150		Önemli
Toplam	334	175361.314			

P < .01

Tablo 8'deki sonuç, ortalamalar arasındaki farkların .01 düzeyinde önemli olduğunu göstermektedir. Buna göre, yükleme karmaşıklığı düzeyi, algılanan zeka ve yetenek yeterliliği düzeyine göre değişmektedir. Farkın kaynağı için yapılan Tukey Testi sonuçlarına göre, anlamlı fark, kendisini zeka ve yetenek açısından biraz yeterli bulan adayların ortalaması ile orta düzeyde ve oldukça yeterli bulanların ortalamaları arasındaki farkların yüksek olmasından (ilişkilerin önem değeri sırasıyla $p = .006 < .01$ ve $p = .006 < .01$) kaynaklanmıştır.

Tablo 9. Karar Verme Stillerinin Yükleme Karmaşıklığı Düzeyi ile İlişkisine Yönelik Varyans Analizi Sonuçları

Varyans Kaynağı	s.d.	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F Değeri	Önem Düzeyi
Gruplar Arası	4	9849.789	2462.447	4.910	.001
Gruplar İçi	330	165511.524	501.550		Önemli
Toplam	334	175361.313			

P < .001

Tablo 9'daki sonuç, ortalamalar arasındaki farkların .001 düzeyinde önemli olduğunu göstermektedir. Buna göre, yükleme karmaşıklığı düzeyi kullanılan karar verme stiline göre değişmektedir. Farkın kaynağı için yapılan Tukey Testi'ne göre, anlamlı fark, rasyonel karar verme stilini kullananlar ile karardan kaçınan ve anlık-kendiliğinden (spontane) olanların ortalamaları arasındaki farkların yüksek olmasından (ilişkilerin önem değeri sırasıyla $p = .050 < .05$ ve $p = .001 < .001$) kaynaklanmıştır.

Tablo 10. Toplumsal Yaşama Uyum Düzeyinin Yükleme Karmaşıklığı Düzeyi ile İlişkisine Yönelik Varyans Analizi Sonuçları

Varyans Kaynağı	s.d.	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F Değeri	Önem Düzeyi
Gruplar Arası	2	10050.126	5025.063	10.092	.000
Gruplar İçi	332	165311.187	497.925		Önemli
Toplam	334	175361.313			

P < .001

Tablo 10'daki sonuç, ortalamalar arasındaki farkların .001 düzeyinde önemli olduğunu göstermektedir. Buna göre, yükleme karmaşıklığı düzeyi algılanan toplumsal yaşama uyum düzeyine göre farklılaşmaktadır.

Farkın kaynağı için yapılan Tukey Testi sonuçlarına göre, anlamlı fark, her üç kategorinin (büyük oranda uyumsuz, kısmen uyumlu, tamamen uyumlu) ortalamaları arasındaki farkların yüksek olmasından (ilişkilerin önem değeri sırasıyla $p = .003 < .01$, $p = .000 < .001$ ve $p = .027 < .05$) kaynaklanmıştır.

Yükleme karmaşıklığının aile ortamını algılama biçimi, sosyo-ekonomik düzey ve problemlerle başa çıkma becerilerinde kendini yeterli bulma düzeyi ile ilişkisi için yapılan analizlerde ise anlamlı bulgular elde edilmemiştir.

TARTIŞMA VE YORUM

Araştırmanın bu bölümünde, elde edilen bulgular tartışılmış ve yorumlanmıştır.

Yükleme karmaşıklığının akademik başarı ile ilişkisine yönelik olarak, beklenen anlamsız bulgu, Fletcher ve ark. (1986) tarafından yapılan araştırma bulgularıyla da tutarlılık göstermektedir. Bunun nedeni, yükleme karmaşıklığının akademik beceri-yetenekten farklı bir yapı ve insan davranışına neden yüklemde bireysel bir trait olması, dolayısıyla akademik başarıya ilişkin veri vermeyeceği olabilir.

Yükleme karmaşıklığı-cinsiyet ilişkisine yönelik olarak elde edilen anlamlı bulgu, Fletcher ve ark. (1986), Fletcher (1981, 1983a; Akt.: G.J.O. Fletcher ve ark., 1986), Paker (1994) tarafından yapılan araştırma bulgularıyla tutarlılık göstermektedir. Bu sonuç, kızların sosyal davranışa ilişkin beklenti düzeylerinin daha yüksek olmasından kaynaklanmış olabilir. Bir diğer neden, cinslere verilen farklı rollerin etkisi olabilir. Buna göre kadınlar erkeklere göre insan davranışı ile daha çok ilgilidirler.

Öğrenim görülen alan-yükleme karmaşıklığı düzeyi ilişkisine yönelik elde edilen sonuç beklentileri karşılamamıştır. Çünkü araştırmada, sosyal bilimlerde öğrenim gören öğretmen adaylarının insan davranışına yönelik daha çok eğitim aldıkları, bu nedenle davranışa ilişkin bilgi ve motivasyonlarının, dolayısıyla da yükleme karmaşıklığı düzeylerinin daha yüksek olacağı düşüncesinden hareket edilmiştir.

Bu bulgu, Fletcher ve ark. (1986) ve Paker (1994) tarafından yapılan araştırma bulgularıyla da çelişmektedir. Fletcher ve ark. (1986) psikoloji bölümü öğrencilerinin fizik, matematik ve kimya öğrencilerine göre, Paker (1994) sosyal bilim öğrencilerinin fen bilimlerinde okuyanlara göre daha yüksek yükleme karmaşıklığına sahip olduklarını bulmuşlardır.

Sosyal davranış örüntüsünün bir göstergesi olarak ele alınan arkadaş sayısının sadece nicelik olarak değil, arkadaşlığın niteliği açısından da önemli olduğu ve bireylerin başkalarıyla yaptıkları karşılaştırmalar sonucunda arkadaş sayısına karar verdikleri göz önünde bulundurulmalıdır (Demir, 1990). Yükleme karmaşıklığı ise bireyin herhangi bir durumu değerlendirirken iki veya daha fazla neden öne sürmesi olarak tanımlanır ve Fletcher ve ark. (1988; Akt.: O. Paker, 1994)'nın aktardığına göre karmaşıklık düzeyi yüksek olanlar kişilik değerlendirme koşulunda diğerlerinden anlamlı olarak farklılaşmaktadırlar. Bu nedenle, yükleme karmaşıklığı düzeyi yükseldikçe, kişilere ilişkin değerlendirmelerde yapılan nedensel yüklemelerin ve beklentilerin artacağı, bunun da bireyin kendine yakın kabul edebileceği arkadaş sayısını azaltacağı düşünülebilir. Elde edilen sonuç, bu düşünceleri desteklemekte ve yükleme karmaşıklığı düzeyi yükseldikçe arkadaş sayısının azaldığını göstermektedir.

Yükleme karmaşıklığı-yalnızlık düzeyi ilişkisine yönelik olarak elde edilen bulgu, Anderson (1999), Fletcher ve ark. (1994), Marsh ve Weasy (1985; Akt.: O. Paker, 1994), Flett ve ark. (1989) tarafından yapılan araştırmalarla tutarlılık göstermektedir.

Yalnızlık düzeyi yüksek olanların kendilerine ve genel olarak yaşama karşı pesimist ve umutsuz oldukları, yoğun olarak içsel yüklemelerde buldukları, kişilerarası ilişkilerinin zayıf ve sosyal benlik saygılarının düşük olduğu düşüncelerinden hareketle kendileriyle daha çok başbaşa kaldıkları ve iç iletişim yaptıkları, bu nedenle de şema karmaşıklığının, özellikle bilişüstü ve içsel yüklemeler çıkarsama eğilimi boyutlarından daha yüksek puan alacakları düşünülmüştür. Elde edilen sonuç bu düşünceleri destekler niteliktedir.

Yalnızlık, bireyin yaşamakta olduğu yaşantılardan edindiği doyumun yaşamak istediklerinden daha az olması sonucu ortaya çıkan, istenmeyen rahatsız edici bir duygu olarak tanımlanmaktadır. Bireyler çok çeşitli nedenlerden dolayı yalnızlık yaşarlar. Bu nedenler Ponzetti (1990) tarafından şu şekilde sıralanmıştır: (1) Kişilik dinamikleri (2) Ailevi değişkenler (3) Bilişsel özellikler (4) Kişilerarası davranışlar (5) Sosyal ilişki ağı

Bunlardan bilişsel faktörlere göre, yalnızlık bir bilişsel algı ve beklenti sorunudur. Araştırmalar yalnızlık yaşayan üniversite öğrencilerinin kendilerini, diğer insanları ve yaşamı daha pesimist gördüklerini, diğerlerinden olumsuz değerlendirmeler beklentisi içinde olduklarını göstermektedir (Hasley-Dunn, Maxwell ve Santos, 1985; Jones, Sansone ve Helm, 1983; Akt.: J.J. Ponzetti, 1990). Ponzetti (1990)'nin aktardığına göre, yalnızlık yaşayan üniversite öğrencileri kişilerarası ilişkilerdeki başarısızlık için içsel ve değişmez (stable), akademik başarı için ise dışsal ve istikrarsız (unstable) yüklemeler yaparlar.

Demir (1990) ise, araştırmasından elde ettiği bulgulardan hareketle, yalnızlığın en önemli belirleyicilerinin sosyal ilişkilere ait değişkenler olduğunu belirtmektedir.

Yükleme karmaşıklığı düzeyi yüksek olanların davranışı anlama ve açıklama ilgi ve motivasyonlarının, kendi zihinsel süreçlerinin farkında olma (bilişüstü becerileri) ve içsel yüklemeler çıkarsama eğilimlerinin yüksek olduğu bilinmektedir. Buradan hareketle, zeka ve yetenek davranışları açısından kendini pozitif algılama düzeyi yüksek olanların yüklemesel olarak da karmaşık olacakları düşünülebilir. Yükleme karmaşıklığı- algılanan zeka ve yetenek yeterliliği için elde edilen anlamlı bulgu, şema karmaşıklığının kendini olumlu yönde algılama düzeyine paralel yükseldiğini belirtmesi açısından önemlidir.

Bilişsel bilgi işleme, algısal girdilerden davranışsal çıktılara kadar birbirine mantıksal bir temelle bağlı süreçlerden oluşur. Karar verme bu süreçlerin en son basamağını oluşturur. Bu basamakta insanlar kullandıkları karar verme stilleri açısından bireysel farklılıklar gösterirler. Karar verme stili Scott ve Bruce (1995) tarafından, bireyin bir karar durumu ile karşılaştığında gösterdiği öğrenilen, alışagelmış tepki biçimi olarak tanımlanmaktadır. Karar verme stili bir kişilik traiti olarak değil, sadece alışkanlık temelli bir eğilim olarak kabul edilir. Onlara göre, bireyler, karar vermenin bilgi edinme basamağında, ya kavramlar ve kendilerinde daha önce varolan bilişsel kategoriler (kavrayıcılar = perceptives), ya da onlardan bağımsız olarak sadece uyarıcının kendisi (yenilikçiler = receptives) üzerinde yoğunlaşarak

verileri işlerler. Bilgi işleme basamağında ise, karar veren kişi, problemi, ya bir çözüme ulaşacak şekilde yapılandırır (sistematikler) ya da çözüm için tekrarlayıcı bir strateji veya deneme yanılma yöntemi kullanır (sezgiseller).

Friedman (1996)'a göre karar verme modellerine ilişkin literatürde, iki aşamalı bir procedür önerilmektedir. (1) Araştırma-soruşturma (investigation) aşaması: Bilginin edinilmesi, değerlerin ve amaçların belirlenmesi, alternatiflerin oluşturulması ve değerlendirilmesi aşamasıdır. (2) Seçim-tercih ve uygulama-gerçekleştirme (choice and implementation) aşaması: Belirlenen alternatiflerden hareketle tercih edilen bir eylem planının seçimi ve bu seçeneğin uygulamaya konulması sürecidir.

Scott ve Bruce (1995) ilgili teorik ve ampirik çalışmalardan hareketle beş karar verme stili üzerinde durmuşlardır. Bunlar şu şekilde sıralanmıştır: (1) Rasyonel: Derinlemesine ve mantıksal yaklaşımların kullanılarak alternatiflerin değerlendirildiği bir yaklaşım olarak tanımlanır. (2) Sezgisel: Duygular ve önsözgiler temelinde işleyen bir süreçtir. (3) Bağımlı: Başkalarından öneri alınarak ve yönlendirme beklenilerek işleyen bir karar verme stilidir. (4) Kaçınan: Karar verme eyleminden kaçınma eğilimiyle işleyen bir süreçtir. (5) Anlık-Kendiliğinden: Anında, düşünmeden, alternatifleri değerlendirmeden ve hızlıca işleyen bir süreç olarak tanımlanır.

Driver ve ark. (1979, 1990; Akt.: S.G. Scott ve R.A. Bruce, 1995)'na göre, karar verme stilleri arasındaki temel farklılıklar, karar verme sürecinde kullanılan bilgi miktarı ve karara ulaşıncaya kadar üzerinde düşünülen alternatiflerin sayısından ibarettir. Onlara göre bireyler biri temel olmak üzere iki karar verme stili kullanırlar.

Daha önce de ifade edildiği gibi, yüklem karmaşıklığı açıklama gerektiren çevresel bir durum ile karşılaşıldığında bireyin birden fazla yargı sunması olarak tanımlanır. Bu nedenle şema karmaşıklığı yüksek olan bireyler davranışa ve yaşantılara ilişkin değerlendirme yaptıklarında daha çok bilgi kullanırlar – işlerler ve aynı zamanda daha çok olası alternatif üzerinde yoğunlaşırlar. Bu özellikler rasyonel karar verme stilini kullananlarda da görülür. Araştırmada bu düşüncelerden hareketle, rasyonel karar verme stilini kullananların yüklem karmaşıklığı düzeylerinin diğerlerine göre daha yüksek olacağı düşünülmüştür. Elde edilen bulgular, yüklem karmaşıklığı düzeyinin kullanılan karar verme stiline göre farklılaştığını ve düşüncelerin desteklendiğini göstermektedir.

Sosyal uyum, bireyin sosyal ve fiziksel çevresiyle ahenkli-uyuşan ilişkiler kurması olarak tanımlanabilir. Toplumsal yaşama uyum düzeyini çeşitli faktörler belirler. Bunlardan bazıları bireysel bazıları ise toplumsal yaşamın kendisinden kaynaklanan ve bireyin uyumunu kolaylaştıran veya güçleştiren faktörlerdir. Çoğu zaman da bu bireysel ve çevresel faktörler bir etkileşim içinde işlerler. Bireysel dinamikler ile toplumsal yaşamın niteliklerinin örtüşme düzeyi, uyum düzeyini belirleyen temel faktör olarak düşünülebilir. Buradan hareketle, sosyal yaşama uyum düzeyi düşük olan bireylerin sosyal becerilerinin yetersizliğinden söz edilebileceği gibi beklentilerinin yüksek olabileceğinden de söz edilebilir. Beklenti düzeyi yüksekliği, bireyin yaşama olan bakış açısını ve yaşamı değerlendirme, anlamlandırma biçiminin bir sonucu olarak kabul edilebilir. Bu da, bu tür kişilerin sosyal yaşamı çok boyutlu değerlendirdiklerini çağırıştırılmaktadır. Bu nedenle, bu bireylerin beklentilerini doyum sağlayacak ölçüde karşılayamayacakları, diğer bir anlatımla toplumsal yaşamın kendilerini bir çok açıdan tatmin edemeyeceği, böylece sosyal uyumsuzluğun da yükseleceği düşünülebilir.

Ayrıca, birey yetiştirilme biçimi nedeniyle sosyal becerilerde yetersizlikler sonucu da toplumsal yaşamla uyumsuz olabilir. Bu durumda ise, daha çok içsel değişmez yüklemeler yaparak, bilişüstü becerilerine (düşünmeyi düşünmek gibi) ve yaşamı iç iletişim kanallarında değerlendirerek yüklemel olarak karmaşık olma eğilimine girebilir. Ancak, bu koşulda, yüklem hatası eğiliminin de daha yüksek olabileceği bilinmelidir.

Araştırmada, bu düşüncelerden hareketle, toplumsal yaşama uyum düzeyi düştükçe yüklem karmaşıklığı düzeyinin yükseleceği beklentisi içine girilmiştir. Bulgular beklentileri destekler nitelikte bulunmuştur.

Araştırmada elde edilen bulgulardan hareketle aşağıdaki önerilerde bulunulmasında yarar görülmüştür:

1. Davranışın anlaşılması ve açıklanması çeşitli yönleriyle değerlendirilmesini zorunlu kıldığından, öğretmen adaylarına gerektiğinde çok nedenli yüklemelerde bulunabilmelerini sağlayacak bakış açıları kazandırılmalıdır.
2. Öğretmen yetiştirme sürecinde kullanılan programların bilişsel yeterliliklerin kazandırılmasına ne ölçüde öncülük edebildikleri gözden geçirilmeli ve programlar bu doğrultuda zenginleştirilmelidir.
3. Öğretim elemanları bilişsel süreçlerin zenginleştirilmesi noktasında önemli rollere sahip olduklarından, söz konusu süreçleri detaylı inceleme ve buna uygun öğretim yapma çabası göstermelidirler.
4. Yükleme karmaşıklığı bireysel ruh sağlığı ile önemli ölçüde ilişkili olduğundan, psikolojik danışmanlar, psikologlar ve psikiyatristler tanı ve tedavi çalışmalarında bu süreçlerin nasıl işlediğini göz önünde bulundurmaldırlar.

KAYNAKLAR

- Akyıldız, H., *Doğu ve Güneydoğu Kökenli ve Bulgaristan Göçmeni Kadınların Bazı Psikososyal Özellikler ve Kontrol Odağı İnancı Açısından Karşılaştırılması*, Proje Çalışması, DEÜ, İzmir, 1996.
- Allen, M. ve Mabry, E.A., *Examining the Relationship of the the Role Category Questionnaire to Measure of Intelligence*, **Journal of Social Behavior and Personality**, Vol. 12, 1997.
- Anderson, C.A., *Attributional Style, Depression and Loneliness: A Cross-Cultural Comparison of American and Chinese Students*, **Personality and Social Psychology Bulletin**, Vol. 25, 1999.
- Baron, R.A. ve ark., **Exploring Social Psychoogy**, Third Edition, Allyn and Bacon, Massachussts, 1989.
- Buluş, M., *Öğretmen Adaylarında Yükleme Karmaşıklığı, Düşünme Stilleri ve Bilişsel Tutarlılık Tercihinin Bazı Psikososyal Özellikler ve Akademik Başarı Çerçevesinde İncelenmesi*, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 2000.
- Chen, L., *Cognitive Complexity, Situational Influences and Topic Selection in Intracultural and Intercultural Dyadic Interactions*, **Communication Reports**, Vol. 9, 1996.
- Dağ, İ., *Rotter'in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği'nin Üniversite Öğrencileri İçin Güvenirlik ve Geçerliliği*, **Psikoloji Dergisi**, 7, 26, 1991.
- Demir, A., *Üniversite Öğrencilerinin Yalnızlık Düzeylerini Etkileyen Bazı Etmenler*, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 1990.
- Epstein, S. ve ark., *Individual Differences in Intuitive-Experiential and Analytical-Rational Thinking Styles*, **Journal of Personality and Social Psychology**, v. 71, n. 2, 1996.
- Fletcher, G.J.O., *The Analysis of Verbal Explanations for Marital Separation: Implications for Attribution Theory*, **Journal of Applied Social Psychology**, 13, 1983a.
- Fletcher, G.J.O., *Sex Differences in Attributions for Marital Separation*, **New Zealand Journal of Psychology**, 12, 1983b.
- Fletcher, G.J.O. ve ark., *Attributional Complexity: An Individual Differences Measure*, **Journal of Personality and Social Psychology**, v. 51, n. 4, 1986.
- Flett, G.L. ve ark., *Depression, Self-Esteem, and Complex Attributions for Life Problems*, **Current Psychology**, Vol. 13, p. 263-..., 19p, 1994.

- Friedman, I.A., *Deliberation and Resolution in Decision-Making Processes: A Self-Report Scale for Adolescents*, **Educational and Psychological Measurement**, Vol. 56, 5, 1996.
- Milburn, M.A., *Sosyal Psikolojik Açıdan Kamuoyu ve Siyaset*, Çev. A. Dönmez ve V. Duyan, İmge Kitabevi, Ankara, 1998.
- Paker, O., *Atıf Karmaşıklığı, Uçlara Kayma ve Kalıp Yargı Kullanma Eğilimleri*, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ege Üniz., İzmir, 1994.
- Ponzetti, J.J., *Loneliness Among College Students*, **Family Relations**, Vol. 39, 1990.
- Rockville, M., *Basic Behavioral Science Research for Mental Health: Social Influence and Social Cognition*, **American Psychologist**, Vol. 51, No. 5, 1996.
- Scott, S.G. ve Bruce, R.A., *Decision-Making Style: The Development and Assesment of a New Measure*, **Educational and Psychological Measurement**, Vol. 55, 5, 1995.
- Stacks, D.W. ve Murphy, M.A., *Conversational Sensitivity: Further Validation and Extension*, **Communication Reports**, Vol. 6, 1993.